

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ПОГРІЩУК Б. В.

доктор економічних наук

ЧОРНОДОН В. І.

кандидат економічних наук

Вінниця

З розвитком тенденцій щодо глобалізації світової економічної системи виникає потреба в підвищенні якісних та кількісних параметрів виробництва продукції на основі досягнень наукового прогресу. При цьому особливого значення набуває процес формування інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств та розробка ефективної системи його наукового забезпечення.

Щодо інноваційної діяльності підприємств, то вона досліджується в працях В. П. Александрова, Ю. М. Бажала, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, С. С. Герасимчука, П. Н. Завліної, М. І. Крупка, А. Я. Кузнецова, О. О. Лапка, В. Г. Мединського, Б. Й. Пасхавера, В. М. Петрова, В. П. Семиноженка, Н. М. Сіренко, В. П. Ситника, В. М. Трегубчука, Р. А. Фатхутдінова, А. І. Федулової, Й. Шумпетера, О. В. Шубравської, М. Г. Чумаченка та ін. Втім особливо актуальним в сучасних умовах господарювання в контексті постійних змін, що відбуваються у функціонуванні підприємств, є обґрунтування теоретичних, методологічних та організаційно-прикладних засад наукового забезпечення інноваційної діяльності.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення питань інноваційного розвитку, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених. У роботі використано абстрактно-логічний, монографічний, історичний, метод порівняння та ін.

Метою дослідження є визначення та систематизація формотворчих елементів інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств, відпрацювання системного підходу при обґрунтуванні дослідження проблеми наукового забезпечення інноваційного потенціалу; факторів, що визначають тип та складність розвитку інноваційної системи підприємств.

Перші погляди на роль інновацій в розвитку суспільства сформовані А. Сміттом ще у XVIII ст. Він визначив та обґрунтував вплив технологічних новацій на зростання ефективності діяльності. Бажання робітників отримати вищу заробітну плату та поліпшити умови праці стали основою більшості технологічних новацій [1, с. 45].

У теорії інноваційного розвитку, розробленій Й. Шумпетером, найширше висвітлено терміни «інновація», «інноваційний процес», які були сформовані економістом у результаті узагальнення наукових досліджень.

Він вперше запропонував до економічного вжитку кластерний підхід до формування інновацій, який базується на нерівномірності розвитку інноваційних процесів.

Інновації, за Шумпетером, – не просто нововведення, а нова функція виробництва. Це зміна технології виробництва речей, яка має історичне значення і є необхідною; це стрибок від старої виробничої функції до нової. Започаткування та розвиток нових видів діяльності зумовлює появу нових підприємств, що потребує організаційних нововведень [2].

Основні положення теорії відомого економіста стали підґрунтям усіх інноваційних концепцій, розроблених західними економістами. Зокрема:

- ✦ поява принципово нових товарів та форм виробництва є наслідком інновацій;
- ✦ інноваційний розвиток має циклічний характер;
- ✦ окремим інноваціям притаманна кластерна структура;
- ✦ інновації здійснюють вплив на статичну та динамічну рівновагу.

Формотворчий характер інновацій зумовлює появу нових галузей і сфер виробництва, що в кінцевому результаті сприяє економічному зростанню.

Втім, для появи інновацій і їх поширення необхідні певні умови. Щодо цього питання існують наступні точки зору. Так, Г. Менш доводив існування довгих хвиль економічного розвитку, які зумовлюють періодичність потоку інновацій, що узгоджується з теорією М. Кондратьєва [3].

Під час інноваційного процесу не лише створюються очікувані інноваційні продукти, а й можуть виникати супроводжувальні інновації, які є побічним результатом креативної (творчої) інноваційної діяльності на певному її етапі. Спрощено модель інноваційного процесу можна подати як кілька послідовних етапів: наука – техніка – виробництво [4, с. 14].

Важливе значення в економічному розвитку має інноваційний потенціал, який володіє можливостями і ресурсами щодо застосування інновацій. Втім поняття «інноваційного потенціалу» не є загальноприйнятим в світовій економічній практиці. Деякі зарубіжні автори обмежуються терміном «організаційні можливості» [5], що дозволяє визначити можливість до повного чи поступового втілення новинок.

Розкриття сутності категорії «потенціал» вимагає розгляду його змістової характеристики, а саме у значенні: фізичної величини, певного запасу ресурсів та наявних можливостей для досягнення поставленої мети. Саме друге значення «потенціалу» передбачає його розгляд в якості інноваційного потенціалу підприємства.

Тому погоджуємось з визначенням Гуніна В. Н., який трактує «інноваційний потенціал організації як

міру її готовності виконувати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто міру готовності до реалізації інноваційного проекту або програми інноваційних перетворень і впровадження інновації» [6].

За умови обмеження терміну визначення «інноваційний потенціал» організаційними можливостями, виникає загроза втрати частини змістової інформації, оскільки термін «інноваційний потенціал» має містити ресурси, що необхідні для проведення дій з впровадження інновацій.

Слід розрізнити інноваційний потенціал підприємства та потенціал інновацій – можливості, закладені в новаторській ідеї. Важливою складовою інноваційного потенціалу є вміння фахівців галузі правильно оцінити придатність ресурсів для виробництва, наявність технологічних знань, що дозволить вибрати оптимальний вид діяльності для наявних факторних умов або поліпшити їх з метою підвищення ефективності діяльності. Інноваційний потенціал має охоплювати організаційну систему підприємства, орієнтовану на освоєння технологічних новинок, і маркетингову систему, спрямовану на підтримку його конкурентоспроможності.

Розглядаючи радикальні новинки і поступово впроваджені, слід враховувати важливу роль не тільки ресурсів, а й умінь. Таким чином, інноваційний потенціал може бути визначений як сукупність умінь і ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей. Слід звернути увагу на інноваційність потенціалу, тобто на його здатність бути основою для новаторських ідей, що не може бути реалізовано без відповідних знань, які дозволяють визначити і виробити вміння, необхідні для успішного освоєння новацій.

Інноваційний потенціал підприємства визначає можливість якісного рівня інноваційних перетворень і визначається охопленням тих чи інших стадій інноваційного циклу.

У визначеннях інноваційного потенціалу підприємства автори роблять акцент на тому, що ресурси підприємства повинні забезпечувати, основним чином, ті стадії інноваційного процесу, на яких відбувається матеріалізація нововведення, а саме: виробництво та впровадження.

Останнім часом дедалі більша частина валової доданої вартості формується шляхом використання знань. Саме знання сьогодні є вирішальними у забезпеченні зростання продуктивності праці. Дослідження, зокрема, свідчать, що збільшення витрат на 10% на підвищення освітнього рівня працівників сприяє зростанню продуктивності праці на 8,6%, тоді як таке саме збільшення інвестицій в обладнання дає зростання продуктивності праці лише на 3,4% [7, с. 141 – 142].

Наука, як сфера дослідницької діяльності, спрямована на створення нових знань і включає всі умови та етапи цього виробництва: вчених з їх знаннями і здібностями, кваліфікацією і досвідом, з розподілом і кооперацією наукової праці; наукові установи, експериментальне і лабораторне обладнання; методи

науково-дослідної роботи, поняттєвий і категорійний апарат, систему наукової інформації, а також усю систему наявних знань, що виступає в якості або передумови, або засобу, або результату наукового виробництва. У повсякденній діяльності та науці дослідження повинні приводити до результатів, стати основою подальших теоретичних і практичних дій, вони мають інформувати нас про об'єктивні властивості і відношення реально існуючих предметів і явищ.

Подальший соціально-економічний розвиток України залежить від того, наскільки вона відповідатиме вимогам інформаційно-індустріального суспільства XXI століття, яке ґрунтується на економіці знань інноваційного типу, де спеціалізовані і повсякденні знання є джерелом економічного і суспільного прогресу [8]. В умовах інноваційної економіки відбуваються докорінні зміни в засобах і структурі виробництва, головна роль у формуванні додаткового продукту та соціально-економічного розвитку переходить від матеріальних ресурсів до інтелектуального капіталу. Основними відмінностями сучасної моделі інноваційного розвитку є: 1) знання формують більшу частину створеної суспільством вартості; 2) домінування на ринку інтелектуальних продукції і послуг; 3) пріоритетність діяльності, пов'язаної із виробництвом, збереженням і використанням знань; 4) домінування в структурі трудових ресурсів суб'єктів інтелектуальної праці; 5) орієнтація на споживача; 6) превалювання швидкості науково-технічних змін над швидкістю змін у матеріальному виробництві; 7) зростання трансакційних витрат; 8) підвищення частки інформації і комунікацій у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства, регіону, держави.

Щодо впровадження інновацій промисловими підприємствами, то вони здійснюються переважно в формі механізації та автоматизації виробництва, освоєння виробництва інноваційної продукції, а також використання нових технологічних процесів (табл. 1).

Впровадження інновацій на промислових підприємствах у прогресивних технологічних процесах відбувається з маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних виробництв й за рахунок освоєння нових видів техніки, частка яких має тенденцію до зростання й становить на 1.01. 2010 р. склала 758 та 690 од. відповідно.

Як свідчать результати досліджень аналізу стану інноваційної діяльності промислових підприємств України, подолання несприятливих тенденцій соціально-економічного розвитку нашої країни стримується відсталістю технологічної структури промислового виробництва, низьким рівнем виробничої бази, недостатнім державним фінансуванням НДДКР.

На інноваційну діяльність у 2008 р. було витрачено 12,0 млрд грн (у 2007 р. – 10,8 млрд грн). Майже кожне підприємство спрямовувало кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (7,7 млрд грн), майже кожне четверте – на виконання внутрішніх науково-дослідних розробок (1,0 млрд грн), кожне сьоме – на придбання результатів НДР у зовнішніх виконавців (0,3 млрд грн) та майже кожне десяте на інші зовнішні знання або придбання нових

технологій (0,4 млрд грн). Слід зазначити, що у 2008 р. 216 підприємств займалися навчанням свого персоналу саме для розробки та впровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, 138 – діяльністю щодо ринкового запровадження інновацій, включаючи ринкові дослідження та рекламну кампанію [10].

го управління інноваціями, яке передбачає обґрунтування стратегічних завдань інноваційного розвитку, оцінку можливостей та ресурсів для їх рішення, аналіз стану розвитку науково-інноваційної сфери і організаційних структур, обґрунтування чинників, які істотно впливають на результати інноваційної діяльності підприємства. Осно-

Таблиця 1

Частка промислових підприємств України, що здійснювали впровадження інновацій, % до загальної кількості *

Показник	Рік									
	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Усього, у тому числі:	14,8	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	
здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва	1,7	2,0	3,2	3,7	3,3	5,1	8,7	7,6	7,0	
впроваджували нові технологічні процеси	4,1	3,4	4,9	4,9	4,1	2,7	5,0	4,8	4,1	
освоювали виробництво інноваційної продукції	13,7	13,2	9,4	7,8	6,4	4,7	5,5	6,2	5,6	

* За матеріалами статистичного збірника «Україна в цифрах 2009».

Не менш важливим у науковому забезпеченні формування інноваційного потенціалу підприємств є система його ефективного управління, яка дозволяє визначити альтернативні варіанти та прийняти найоптимальніше рішення (рис. 1).

вою ефективною інноваційною діяльністю є прогнозування потреби в певних інноваціях, на базі яких розробляються принципово нові прогресивні технології, здійснюється випуск високотехнологічної продукції, розробка прогресивних організаційних і управлінських рішень.

Розглядаючи перспективи розвитку підприємства, необхідно розпочати з оцінки його стану й визначення напрямку розвитку. Це дозволяє стверджувати, що відправною точкою формування інноваційного потенціалу підприємства має стати його стратегія.

Існуюча стратегія визначається конкурентними позиціями на ринку. Процес впровадження будь-якої новинки обумовлює необхідність змін як на самому підприємстві, так і у зовнішньому середовищі.

Тому впроваджувана інновація може формуватись за межами підприємства, що її впроваджує.

При виконанні інноваційного проекту, шляхом паралельного відпрацювання окремих його складових, необхідно застосовувати засоби зв'язку, формувати інформаційні мережі, встановлювати зв'язки між виконавцями проекту та постачальниками ресурсів, що потребує відповідної системи фінансування.

Інноваційний процес має забезпечувати реалізацію стратегії інноваційного розвитку підприємств, в основі якої лежать потреби ринку. Перспективні до-

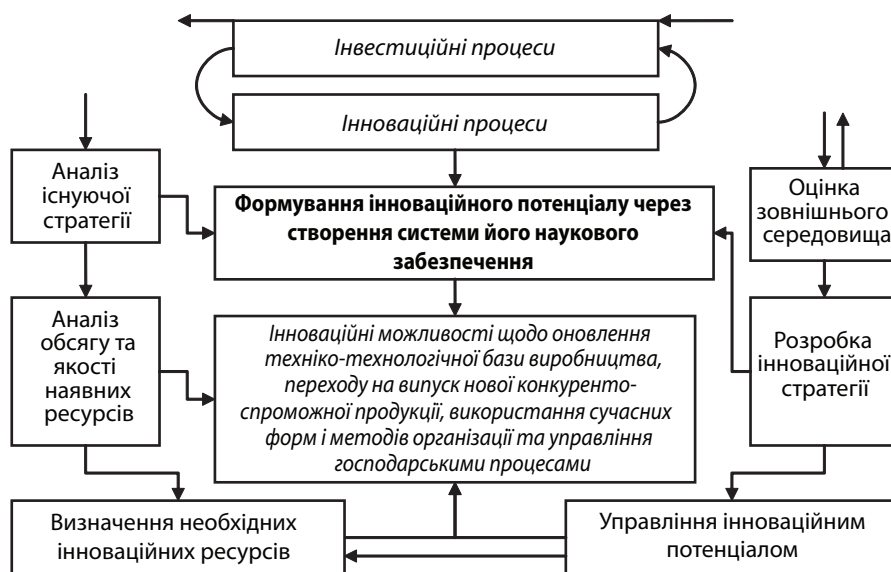

Рис. 1. Система формування інноваційного потенціалу підприємства

Розглядаючи окремі елементи системи формування інноваційного потенціалу підприємства, насамперед слід виокремити блоки аналізу: існуючої стратегії підприємства, його конкурентоспроможності на ринку і внутрішнього середовища, в тому числі наукового забезпечення. У результаті виявляється необхідність втілення того чи іншого виду нововведення.

Основу інноваційного розвитку складають: фундаментальні та прикладні дослідження; дослідно-конструкторські та технологічні розробки; випробування та промислове освоєння нововведень. Реалізація цих розробок повинна засновуватися на засадах стратегічно-

слідження і розробки необхідні підприємствам для визначення довгострокового курсу розвитку. Це передбачає стратегічний аналіз ринкової ситуації, визначення конкурентних переваг підприємства, перспектив подальшого розвитку з урахуванням потреб ринку.

Інноваційна діяльність має здійснюватись відповідно до стратегії інноваційного розвитку та враховувати всі складові стратегічного набору підприємства, зокрема, аспекти фінансової стратегії, товарної політики, виробничого спрямування, аналізу конкурентів.

Єдиним шляхом отримання конкурентних переваг для підприємства є розвиток свого науково-технічного потенціалу та використання результатів наукової праці у виробництві.

В умовах прискорення процесів світової інтелектуалізації саме новітні технології стають тією основою, яка визначає сучасне виробництво, форми його організації та управління, надає можливість досягнення конкурентних переваг для успішної діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання, визначає питання якісного й ефективного його розвитку. Розвиток вітчизняних підприємств на інноваційній основі є передумовою підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється, сприяє збільшенню інвестиційних надходжень, вирішенню проблеми зайнятості населення, формуванню виробничої, ринкової й інвестиційної інфраструктури. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Смит А.** Исследования о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М. : Наука, 1993. – 129 с.
2. **Шумпетер И.** Теория экономического развития / Шумпетер И. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.
3. **Mensch G.** Stalemate in technology: Innovations overcome the depression. – Ballinger – Cambridge (Massachusetts), 1979.
4. **Йохна М. А.** Економіка і організація інноваційної діяльності / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
5. **Санто Б.** Инновация как средство экономического развития / Б. Санто ; [пер. с венгер.]. – М. : Процесс, 1990. – 376 с.
6. **Гунин В. Н.** Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 272 с.
7. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри [за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва]. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
8. **Сіренко Н. М.** Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : [монографія]. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
9. Статистичний збірник «Україна в цифрах 2009» / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 257 с.
10. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2009. – 327 с.